

تاریخ زبان فارسی

(ویرایش جدید)

دکتر مہری باقری

mikhanam.com

mikhanam.com

سرشناسه:	بقری، مهری، ۱۳۹۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ زبان فارسی / مهری باقری؛ مشاور: منصوره حسن لوری
مشخصات ناشر:	تهران: نشر قطره، ۱۳۸۰
مشخصات ظاهری:	۲۰۸ ص، مصور، جدول، نمونه
فروست:	سلسله انتشارات - ۹۹ ادبیات - ۳۳ فنون و مفاهیم ادبی - ۲
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۵۹۵۸-۲۷-۲
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
پادداشت:	کتابنامه ص ۲۱۲، ۲۰۹
موضوع:	فارسی - تاریخ
موضوع:	فارسی - دستور
رده‌بندی کنگره:	۱۳۸۰ ت ۲ ب ۲ / PIR ۱۶۵۵
رده‌بندی دیوبی:	۴۵ / ۹
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۳۶-۵۱۶

نشر قطره در هیچ‌جا برای تغییر قیمت استفاده نمی‌کند.

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

تکثیر تمام یا بخشی از این کتاب به هر شکلی

(به صورت صوتی، تصویری، الکترونیکی و...)

و اجرای نمایش، منوط به اجازه کتبی ناشر است.

تهران، خیابان دکتر قاضی، خیابان شیختر، کوچه پاشا، پلاک ۸

تلفن: ۰۲۱-۹۷۳۳۴۴۸۸

نشر علم

تاریخ زبان فارسی

دکتر مهری باقری

(استاد دانشگاه تبریز)

مشاور مجموعه: دکتر حسن انوری

طراح جلد: عبدالرضا طیبیان

چاپ بیست و ششم: پاییز ۱۴۰۱

چاپ: صبا

صحافی: امید

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۹۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷ یادداشت مجموعه

۹ پیش‌گفتار

۱۲ الفبای آوانگاری

بخش اول

۱۵ تحول زبان و علت تحول و دگرگونیهای زبانی

۲۳ انواع زمانها و خانواده زبانی

۳۷ ادوار تاریخی تحول زمانهای ایرانی

۴۱ دوره باستان

۶۹ دوره میانه

۱۰۵ دوره جدید

بخش دوم

۱۲۳ بررسی اجمالی دگرگونیهای آوایی زبان فارسی از دوره باستان تا دوره جدید

۱۵۹ بررسی اجمالی دگرگونیهای تاریخی دستگاه صرفی و نحوی زبان فارسی

۲۰۹ کتابنامه

یادداشت مجموعه

ادبیات فارسی به حق یکی از مهم‌ترین حلقه‌ها، در سلسله آثار ادبیات جهانی و گوهر ممتاز مدنیت و فرهنگ مشرق زمین و دنیای اسلام، و در اصل محصول فرایندی عظیم از مبادلات فرهنگی، برخوردها و تأثیرپذیری‌های متقابل است که در طول قرن‌ها انجام پذیرفته و یکی از بزرگ‌ترین موارث فرهنگ بشری است. آنچنان که بسیاری از فرهیختگان جهان، ما را به آثار ادبی مان می‌شناسند و اگر بنا باشد بیست سی نفر از نوایح ادبی جهان را از سپیده‌دم تاریخ تا به امروز، انتخاب کنند، بی‌تردید، چهار پنج تن از بزرگان ادب ما، در این مجموعه جای خواهند گرفت. با این مقدمه اگر گفته شود بزرگ‌ترین نمود و جلوه‌ی فرهنگ ما، در طول قرون متمادی، آثار ادبی فارسی است، سخنی به‌گراف گفته نشده است. این میراث عظیم با همه‌ی جلالش نیاز به آن دارد که از نو نگریسته شود، درباره‌اش تدقیق شود، ظرایف و لطایفش بررسی گردد. در این بازنگری و تدقیق و بررسی چند نکته هست: نخست آن که غف و ثمین از هم بازشناخته شود؛ دیگر آن که مایه‌ای باشد برای ادب امروز و آینده، آنچنان که، تداوم ادب امروز، تداوم منطقی ادب گذشته باشد. نمی‌توانیم برگرفته‌ی محض از ادب سرزمین‌های دور و نشان خویشاختگی و بی‌اعتنایی به موارث گذشته؛ و سوم آن که تذکارتی باشد برای زندگی، از آن‌که ساختن جهان امروز، بی‌تردید، نیاز به ایثار و توکیه و پاک‌دلی و پاک‌اندیشی دارد و این همه را می‌توان از ادب گذشته فرا آموخت.

طبیعی است که برای بازنگری و شناخت آثار ادبی باید ابزاری در اختیار باشد. به خصوص باید این ابزار به زبانی ساده در اختیار جوانان و دانشجویان و دیگر علاقه‌مندان آثار ادبی قرار گیرد. تا آنچنان که بایسته است این آثار را بشناسند، به آنها ببینند و هر

کدام را به درستی ارزش‌گذاری کنند و در جایگاه واقعی خود قرار دهند. فی‌المثل در شعر خاقانی، سعدی، خواجو و حافظ و بسیاری دیگر ظرایفی هست که بدون شناخت دقیق آرایه‌های سخن (بدیع) درک آنها ممکن نیست. در آثار سنائی و عطار و مولانا و دیگر شاعران عارف نکته‌هایی هست که بی‌شناخت مفاهیم و دقائق عرفانی، رهیافت به شعر آنان دشوار و بلکه ناممکن است. علل پیدایی برخی از انواع ادبی و تحول برخی دیگر در طول زمان، بی‌شناخت تاریخ تطوّر ادبیات امکان ندارد. همچنین که سنجش و ارزش‌گذاری این همه آثار ادبی بزرگ و کوچک، نبوغ‌آمیز و متوسط و ضعیف، بی‌ابزار نقد ادبی راه به جایی نخواهد برد. چنین است آنجا که از زبان و ادبیات عربی و تاریخ و اخبار و احادیث و قصص و روایات اسلامی آگاهی نداشته باشیم، و به هر تقدیر آشنایی با انواع ادبی، تاریخ ادبیات، آرایه‌شناسی، سبک‌شناسی، عرفان‌شناسی، تاریخ زبان، دستور، عروض و قافیه و... هر کدام به نحوی راه را برای شناخت بهتر آثار ادبی باز می‌کنند.

پیش از این گزیده‌های «مجموعه‌ی ادب فارسی» و «گونه‌های گنج ادب»، را برای آن پایه‌گذاری کردیم تا نمونه‌های مناسبی از آثار ادبی همراه با شرح و توضیح در اختیار جوانان و دانشجویان قرار دهیم و اینک «مجموعه‌ی فنون و مفاهیم ادبی» را بنیاد نهاده‌ایم تا ابزاری باشد برای رسیدن به هدفی که در پیش گفته شد و پایگاهی باشد برای جوانان و علاقه‌مندان ادبیات فارسی تا بتوانند آن آثار را بهتر رصد کنند و در نتیجه به آنها دل‌بستگی بیشتر پیدا کنند و رشته‌ی پیوند فرهنگ گذشته‌ی کشورمان با روح و اندیشه‌ی آنان هر چه بیشتر استحکام یابد. بی‌گفتنی است که این مجموعه پاسخی هم هست به نیاز برخی از واحدهای درسی دانشگاهی در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌ها و امیدواریم در اعتلای کیفیت دروسی که به زمینه‌های مورد بحث مربوط می‌شود مؤثر باشد و بایسته است از همه‌ی کسانی که این کتاب‌ها را به عنوان کتاب درسی در مطالعه خواهند گرفت، چه اساتید دانشمندی که آنها را تدریس خواهند کرد، چه دانشجویان عزیزی که برای پاسخ‌گویی به استادان، به آنها خواهند نگرست - خواهش کنیم با یادآوری کاستی‌های آنها و نیز آنچه را باید بدانها افزود، بر ما منت گذارند و ما را یاری دهند.

بهروزی و نیک فرجامی بهره‌ی همه‌ی دوستداران زبان و ادبیات فارسی باد.